

Andra roten, tomt 18

Kvarteret Herrnhutaren

Tolfte roten 1637–57v

Nordöstra hörnet mellan Vallgatan 28

Sjätte roten 1657h–70

och Korsgatan 22 (Domproshuset)

Bestod ursprungligen av två tomter som båda såldes till *Erik Hansson buntmakare*:

I) "Burrie på Holt"

1637: 2 mtl, 1638–39: 1 mtl

Börge på Holtet 1640–44, 1646 Far till???

Börge i (på) Porten 1647, 1649: 2 mtl, 1656 –18, 1657v–9 (VI), 1657h–9 1658: 1. Kan vara densamme som *Börge Börgesson* R12 1648, 1650–52: 1 mtl. Han var korpral, som enligt RR 6.12.1637 degraderades till soldat och dömdes till gatlopp för de förgripliga orden om burggreven Norfeldt, att denne i allt höll med vaktmästare Tiburtius Schneider och allt vad vaktmästaren sade, skulle burggreven hålla för sanning, Börge hade som försvar förklarat, att orden icke fälldes "iniuriandi animo utan mera av oförstånd" – "Därför blifver det förtjänste straff med gatullopp minimerat, sedan skall han vara passerat från sitt Corporalskap och tjäna för en gemen soldat med denna Commination, att han sig här efter för sådant tager sig till vara med hårdare straff tillgörande".

Gbg K 18.8.1658 *Erik (Hansson) Buntmakare* hade köpt gård av Börge på Holtets änka *Ingel Pedersdotter*. (Enligt annan uppgift hette änkan *Ingeborg Larsdotter*).

II) *Daniel Harpeslagare*

1639–44, 1646–48: 3 mtl, 1645, 1649: 2 mtl

5.3.1649: Daniel Harpeslagers gård till Erik Hansson för 150 rdr

Tore snicker R12 1638–39: 2 mtl

Påwel spelman R12 1649: 2 mtl

Erik Hansson Buntmakare R12 1649–50, 1652–55 2 mantal 1656–57v

1656: 3.4 1657v:2 (VI), 1657h 3 1658: 10, 1659–63: 3½

Han betalade huseköpspenning 22.2.1658.

För att lösa arvstvisten mellan Erik Hansson buntmakare (möjligen gift med Börge på Holtets änka) och hans svärfader *Lars Persson buntmakare* (gift *Margareta Nilsson*) förordnade under-rätten den 26.5.1652 gode männen *Assmund Mattsson*, *Hans Börgesson*, *Oluf Joensson* och *Sven Börgesson*. Tvisten gällde det moderne, som Erik Hansson på sin hustru *Ingeborg Larsdotters* vägnar hade att fodra hos hennes fader *Lars Persson buntmakare*.

Vid Göteborgs kämnärsrätt anförde Karin Andersdotter skriftligen, hur gruvligen hon åtskilliga gånger hade blivit slagen både blå och blodig under sin tjänst hos Erik Buntmakare både av husbonden och matmodern hustru Ingeborg. Till slut hade hon tvingats att lämna sin tjänst och lämna

kvar sina tidigare förtjänta kläder, som hon sedan inte kunde återfå. Inte heller kunde hon få någon betalning för sin tjänst hos Erik Buntmakare i sjuutton veckors tid. Buntmakarens hustru Ingeborg sade, att detta var osanning men nekade inte till att ha slagit Karin några gånger för hennes "illaka muns skull". Dessutom visste hon mycket väl, vad som förkommit, bland annat ett par handskar för 14 mark. Karin Andersdotter tillfrågades om, vem som hade orsakat ärret hon hade i pannan och svarade, att det var hennes matmoder. Men Ingeborg uppgav, att ärret hade uppkommit av en böld. Hon erkände, att hon hade givit Karin en örfil, sedan hon hade slutat sin tjänst men hon hade inte slagit henne med vedträ. Karins moster Kerstin Olofsdotter ansåg, att Karin hade ett "argt och illbåtigt sinne". Det beslöts emellertid, att Karin Andersdotter skulle få 2 d smt för sin tjänst och återfå sina kläder.

Efter Erik Buntmakares död omtalades det i rätten, att boktryckare Amund Nilsson Grefwe före sin död å Erik Buntmakares änka Ingeborg Larsdotters vägnar hade överlämnat 900 d kmt som arv till buntmakarens mor och syskon i Uppland men Amund Grefwe hade själv aldrig erhållit dessa pengar av Ingeborg Larsdotter. Under en Amunds resa i Dalsland avled Ingeborg Larsdotter och senare också Amund, vilken på sitt yttersta svor på att han varken fått pengar eller revers av Ingeborg Larsdotter. Han kunde inte heller med kvitto bestyrka sin fordran. Reinhold Amundsson Grefwe hävdade nu syskonens fordran. (I förteckningen över utarvspengar 1675 omtalas, att Ingeborg Larsdotter skulle till staden betala 10-depenningen för dessa pengar till svärmodern och hennes barn i Uppland 100 d kmt el 33 d 10 $\frac{2}{3}$ smt.)

Den 12.2.1677 inlämnades en attest av klockaren vid Svenska kyrkan Ericus Johannis byggande på uppgifter ur "Göteborgs stads kyrkobok, varest om vigsel, barnafödelse, till- och avgång från världen noteras", att en halvsystem till änkan Ingeborg Larsdotter hade avlidit och begravts den 21.5.1650. *Korpralen Anders Kulle* berättade, att denna halvsystem var dotter till *Lars Pedersson buntmakare* och dennes senare hustru *Margareta Nilsson*, Lars Buntmakare gifte sig med Margareta Nilsson Dominica Septuagesima 1646 och den 2 september föddes deras dotter. Inga fler barn hade fötts här i staden med dessa föräldrar. Den 29.3.1677 uppvisades ett tingsbevis från Viske häradsrätt i Halland, daterat den 6 mars under häradsdomare Lars Mattssons och tingskriverare Ebbe Mattssons signeter, varav framgick, att bonden Gunnar Jönsson i Målltorp (Kålltorp?) var kusin till Erik buntmakares änka Ingeborg Larsdotter. Enligt magistraten hade denne Gunnar Jönsson två bröder här i staden Arvid och Rasmus Jönssöner. Arvid hade avlidit utan livsarvingar, Rasmus Jönsson var stadssoldat och omtalas 1641–49 i trettonde roten. Han hade efterlämnat tre barn: Karin, Jöns och Peder. Sönerna reste bort i unga år för att arbeta i främmande land och man visste inte, vart de tog vägen, Dottern Karin förmenades vara boende i Christiania i Norge "och nu för tiden under Rikens fienders gebiet".

Därför ärvdes gården av ett annat Ingeborgs syskonebarn (= kusin) *Kerstin Persdotter*, Enligt vad som framkom vid kämnärsrätten den 27.11.1678 hade hela arvet den 16.12.1676 för 700 d smt överlåtits till *Conrad Sifwertz* av hennes far *Peder Jonsson skinnare*. Detta hade Kerstin Pedersdotter själv året därpå godkänt den 7.3.1677 vid sitt besök i Stockholm.

Conrad Sifwerts sålde därefter hustru Ingeborg buntmakares gård till grannen i norr *Anders Börjesson* medan Kerstin Pedersdotter själv trots att hennes far tagit emot pengar av Conrad Sifwerts för arvet sålde gården till stadens lärde

sekreterare Lars Böker.

Vid kämnärsrätten den 8.1.1678 tillfrågades hustru Kerstin Pedersdotter om den överenskommelse om gårdens försäljning hon träffat med sekreterare Böker. Hon sade, att hon inte träffat något

(formellt) köpeavtal med honom men då han hade begärt att få köpa den, hade hon sagt sig vilja tillmötesgå honom ”såvida henne tillstods”. Kerstin Pedersdotters fullmäktige *Johannes Gotherus* uppmanades av rätten att vara mer aktiv och svara i stället för Kerstin, då han ”fast bätter förstår än hon, som ett enfaldigt kvinnfolk är”. Hon sade sig vara rädd för att Conrad Sifwerts ville lägga under sig också hennes arv efter kusinen Gunne Jönsson.

Ännu den 29.4.1680 förklarade rätten, att befallningsman Anders Börgesson skulle inkallas på grund av en gammal gårdstvist mellan honom och sek. Böker. I tomtöreslängderna för Gustavi förklaras sekreterare Böker vara ”åbo, alltså icke ägare” till Erik Buntmakares gamla gård.

Lars Böker avled 19.3.1696. Han betecknades som åbo på gården ännu 1681, då gårdstvisten var olöst.

Enligt rektor E Hellerström (Släkt och Hävd 1961) skulle Lars Bökers hustru *Margareta Silentz* vara dotter till proviantmästaren i Kristianstad Gerdt Silentz och Mette Lauritzdotter. I samband med Margareta Silentz nådårsansökan omtalar magistratens registratur 1696 att Lars Böker ”i över 20 års tid hade tjänt staden som rådman och sekreterare och ej allenast haft stort arbete med stadens affärer utan också varit fullmäktig vid fyra riksdagar”.

Hustrun och de fyra omyndiga barnen (*Lars, Elisabeth Catarina, Anna Margareta och Ebba*) efterlämnades ”uti svagare villkor än man förmodat”, varför Lars Böker begravdes i Gustavi domkyrka på stadens bekostnad: änkan behövde endast betala gravöppningen.

Detta år 1696 ägdes gården enligt tomtöreslängden av

biskop Johannes Carlbergs svärmor Margareta Wendelin, änka efter majoren och tygmästaren i Hessen-Darmstadt Johan Eberhard Strohin och ägare också av hemmanet Kärra. Gården ärvdes 1713 av biskop Carlbergs son

löjtmanten vid fortifikationen Johan Eberhard Carlberg (1683–1773)

Hans hustru *Magdalena Seth* begravdes Christine 18.6.1777.

Han befordrades 1718 till kapten och utnämndes 1720 till den nyinrättade tjänsten som stadsingenjör och fick i den funktionen ett hårt arbete efter den stora branden 1721. Då kunde magistraten i ett brev till Kungl. Maj:t den 26.6.1721 berätta ”att vår domkyrka, Gymnasii och Scholaeus med bägge apoteken, kommandanhuset samt den fagraste och zirligaste delen i denna lilla vackra staden till 211 hus äro i aska lagda” natten mellan den 14 och 15 maj.

I magistratens protokoll för den 15.6.1721 finns infört en sammanfattning av stadsingenjören Carlbergs rekommendationer angående vad som borde iakttagas efter eldsvådan, som drabbat stadens södra del, då 1 473 personer blev hemlösa

1) Att jämlikheten mellan tomterna skulle regleras i enlighet med Kungl. Maj:ts resolution av år 1636 innebärande att inga tomter böra klyvas eller brytas utan var och en borde äga fulla tomter.

2) Ang. ”hweterummen” eller rätta distansen mellan husen borde iakttagas, att den enligt lagen skulle vara 1 aln, vilket på många ställen i staden icke hade observerats.

3) ”Beskaffenheten till en rätt byggningsart på denna ort att den pro primo måtte proportioneras emot vår höga landhorisont och låga fästningsvall, pro sekundo, att höjden på en väl proportionerad träbyggning inte bör vara över 11 alnar till det högsta från tomtningen till taket räknat och aldrig lägre till allmänna gatan än 10 alnar på samma sätt räknat förutan tomtningen jämväl i pro-

portion därav tomtningen i de smala gatorna intet högre än fem kvarter, höjden på stora stenhus åt Stora Hamnen ifrån gatan till taket intet över 14 alnar — approberades av Magistraten.

Men vad beträffar det övriga i denna tredje punkten, som Herr Capitein Carlberg anhåller om, att på de enkla tomterna av 24 fötters bredd intet tvenne dörrar eller en dörr och en port måtte tillåtas helst det på en så smal tomt skall vara otjänligt — härutinnan kan Magistraten inte göra någon ändring helst emedan det icke kan betagas borgerskapet denna nödvändiga bekvämligheten. Och vad angår höjden på fönstren utmed Stora Hamnen och trähusen på den andra gatorna, varom Herr Carlberg förmenat intet de förra över 13 kvarter och de senare icke mindre än 10 och intet högre än 2 kvarter — Detta borde observeras så mycket som möjligt enligt Magistraten, dock icke ”med den grej, att Commoditeten i husen alldeles förstöres”.

4) att alla ofantliga brädegavlar och stora frontespiser i de trånga gatorna måtte allmännerligen förbjudas, emedan det blivit vid branden observerat vad olycka och skada slika gavlar orsakar, hwilket ock ofta blifwet af Herr Carlberg warnat det lofl Borgerskapet och en del otillfrågat skall dem uti gårdarne låtit uppföra.

5) Att såsom den ena grannen intet bör hafwa något fönster till den andres gård, håller han före det bör så wida möjligheten tillåter, war och en wända ryggen af sin Byggnad till sin grannes gårdsrum, som jämwäl för eldswåda mycket nöttigt är (däri instämde Magistraten)

6) Till förebyggande av allt slikt oanständigt byggwäsende anhålles det ingen Timmer- eller verkmästare måtte få inveckla sig uti Stadsingeniörens syssla med privata byggningar etc ”.

Magistraten fann skäligt, att vad byggningsarten vidkom och regulariteten angick, så borde det av ”Herr Stadsingeniören ske och inrättas och av ingen annan men eljest kan intet vara någon förment att bruka vad Byggmästare han behagar att driva arbetet”.

Koncisare uttryckt: tidigare hade de mera välbeställda försett sina hus med utsirade, höga trägavlar i stil med de holländska sten- och tegelhusens. Det inhemska teglet motstod inte de saltmättade vindarna i Göteborg. Insprängda bland dessa höga hus låg de fattigas låga stugor. Nu ville Carlberg skapa regularitet och enhetlighet. Icke endast på grund av brandfaran utan också för att skapa ett estetiskt välbalanserat förhållande mellan hushöjderna och den låga fästningsvallen och omgivande höga bergshöjder borde hushöjderna på trähusen hålla sig mellan 6 och 6½ meter från grund till tak och grunden inte vara högre än 7,4 dm. Fönsterhöjden borde hålla sig mellan 1,5 och 1,8 m. Höjden på stenhusen vid Stora Hamnen skulle inte överstiga 8,3 m från gatan till taket; fönsterhöjden där ej över 1,9 m.

Johan Eberhard Carlberg blev 1727 utnämnd till stadsarkitekt i Stockholm. Året innan hade han avstått gården i hörnet av Korsgatan och Vallgatan till sin syster *Christinas* man

Johan Georg Margraff

Denne var född 1679 i Minden, Westfalen, som son till hovpredikanten hos hertig Ferdinand Albrecht Johan Georg Margraff och hans hustru Margareta Hedvig Cleve. Margraff avled 1742 och hans arvingar sålde 27.1.1743 för 1 700 d smt jämte en diskretion avsedd för de omyndiga jungfrurna Agneta Eleonora, Ulrica och Catarina Beata Margraff gården till

tenngjutaremästare Jonas Törngren (uppbud 22.3.1762)

Som grannar nämnas gördelmakare Henrik Gottlieb Fleicher i öster och guldsmeden Johan Martin Zimmermann i norr.

Jonas Törngren (burskap 7.9.1736, ålderman 1760–64) gjorde 1768 cession ”i anseende till tidernas svårhet”. På auktion den 4.2.1768 såldes gården för 5 010 d smt till *handelsman Nicolaus Matsen* men den inlöstes av ett konsortium bestående av Törngrens vänner

avlidne kopparslagare Johan Wohlfarts änka Margareta, född Fernlöf, slaktaren Johan Eichler, murmästare Johan Christopher Rancke, segelsömmarna Christian Beckman och Johan Christian Wulf, hovslagaren Johan Fredrik Meyer och sadelmakare Johan Fock.

Enligt Göteborgske Spionen den 20.1.1770 uthyrdes nästkommande Påsk hos tenngjutare Jonas Törngren ”följande underrum: en sal i hörnet åt Kors- och Vallgatan jämte ett bredewid warande dageligt rum och kök därnäst samt nödige utrum för ett hushåll: ävenledes en meublerad kammare i öfra våningen för någon ogift herre”. Gården såldes av konsortiet den 1.2.1771 till

kanslisten de Silentz änkefru Edla De Silentz född Svedmark

(uppbud 11.3.1771). Grannarna sades vara: Christian Arfwidsson vid Korsgatan, handskmakare Ekeberg och dess syskon i öster samt handelsman Petter Pettersson junior bakom på norra sidan vid Kungsgatan. Köpevillkor var, att Törngren i två år hyresfritt skulle få bebo ett större och ett mindre rum på vänstra sidan om ingången till huset liksom förfoga över en gesällkammare uppe i gården och det verkstadsrum och den kammare han inrättat för tennarbetet samt att han till husbehov skulle få nyttja bryggghus, bagarestuga och matloft.

Änkefru Edla de Silentz och hennes son *rådhuskanslisten Joh. David de Silentz* sålde gården den 17.7.1781 för 1 000 rdr specie till

gelbgjutaren Erland Fogelberg, sadelmakaren Jöns Borg och vagnmakaren Olof Wallin (uppbud 10.5.1784)

en tredjedel var.

Olof Wallin, som hade fått burskap 9.12.1777, avled barnlös 11.5.1788 efterlämnande till sin änka *Christina Svensberg* denna tredjedel i hus och tomt (3 boningsrum, kök, visterhus, verkstad och bod), som före 1795 övertogs av *vagnmakare Frantz Sporrang*.

Gelbgjutaren Erland Fogelberg hade (efter 1795 men före 1800) överlåtit sin tredjedel till *bokbindare Lorentz Johan Ekeröth*. Vid sin död 5.2.1811 ägde Fogelberg grundmurade stenhuset 120–22 i fjärde roten, Drottninggatan.

Tomten stod efter branden öde till dess den inköptes av *målaren Johan Hedberg* år 1807. Dennes änka stod som ägare 1812. Gården övergick sedan till

bokhållaren vid arbetshuset Sven Fredrik Berg, död 23.3.1818, då han ägde stenhus med tomt-nummer 2.18, hörnet av Vall- och Korsgatorna, 10 000 rdr banco och lantstället Fredriksholm nära Gunnebo i Fässberg. Hans första hustru *Maria Christina* (född 1782, död 6.11.1811) var dotter till *guldsmeden Jacob Blomstervall* och *Maria Åkerblom*. Hans änka *Ingeborg Jonsson* hade förut varit Gift med *stadsfältskären Anders Holm* (född 1761, död 1809).

Gården såldes på konkursauktion 6.2.1819.